

Kūnas sodo ir miško erdvėje Ivano Gončiarovo romanuose

R a m ū n a s Š I L I S
Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: *kūnas, erdvė, tapsmas, sodas, miškas.*

Ivano Gončiarovo (1812–1891) kūrybai būdingas nuolatinis dėmesys kūnui, jo potyriams gyvenamajame pasaulyje. Rašytojo trilogijoje (*Paprasta istorija, Ob-lomovas, Skardis*) kūnas pasirodo kaip neatsiejama pasaulio, kuris suvokiamas ir patiriamas kūniškai, dalis.

Liesdamas, regėdamas, klausydamas individas atveria savo sąmonę pasauliui ir priima tai, ką jam siūlo erdvė, kurioje jis veikia. Kaip yra pastebėjęs Husserlis, „viskas, kas yra pasauliška, bet kokia erdvėlaikinė būtis yra man, t. y. galioja man, galioja todėl, kad aš ją patiriu, suvokių, prisimenu, maštau apie ją koku nors būdu, sprendžiu apie ją, vertinu ją, geidžiu jos ir t. t.“ (H u s s e r l 2005, 192). Kūno egzistavimas ir veikimas, pagrįstas į erdvę ir jos objektus nukreiptais jutimais, tampa vieninteliu garantu, galinčiu užtikrinti sąmonės sąlytį su aplinkiniu pasauliu. Tik erdvėje skleidžiasi ir formuojasi jutiminės pasaulio suvokimo ir patyrimo procese dalyvaujančio kūno galimybės, atsiskleidžia egzistencinė subjekto patirtis.

Veikdamas konkrečioje erdvėje asmens kūnas ne tik suartėja su šia erdve, imdamas ją ir jos objektus į save, bet ir nuolatos bando surasti, sutelkti aplink save tai, kas jam tinka ir tenkina jo poreikius, kas yra artima ir priimtina. Pasak Husserlio, kūno veikla erdvėje pirmiausia prasideda nuo žinomų fenomenų atskyrimo, išskyrimo iš bendro suvokimo lauko: „<...> iš pradžių aš bandau mano <...> patirties horizonto ribose atskirti *tai-kas-mano-nuosava* (das Mir-Eigene). Tai yra, sakau sau pirmiausia, *tai-kas-nesvetima* (Nicht-Fremdes)“ (Ibid., 191–192). Iš čia kyla ir savos, prigimtinės erdvės svarba kūniškosios tapatybės formavimuisi. Geriausiai, autentiškiausiai kūnas atsiskleidžia gerai pažįstamoje, jam *artimoje* prigimtinėje erdvėje. Gončiarovo kūrinuose prigimtinei erdvei tenka išskirtinis vaidmuo. Pirmasis susitikimas su pagrindiniu veikėju visuomet įvyksta namų erdvėje. Namų erdvė – tai vienintelė vieta, kurioje kūnas, būdamas gerai pažįstamoje aplinkoje, gali jaustis saugus ir laisvas, niekieno nevaržomas. Šioje erdvėje, kūno „savaties žemėje“, svarbus vaidmuo tenka ir sodui.

Sodas, sodyba, pati gimtinės erdvė, kaip ir visos kitos Gončiarovo tekstuose funkcionuojančios erdvės, atsiduria opozicinių socialinių ir kultūrinių galios lau-

kų sankirtoje. Pasak Gončiarovo kūrybos tyrinėtojo Nikitos Pruckovo, rašytojas, vaizduodamas gyvenimą, „nuolatos kalba apie naujo kovą su senu. Ir savo romanas jis skiria būtent šiai kovai vaizduoti. Nauja ir sena jam įgyja labai aiškia <...> socialinę, psichologinę ir filosofinę, dorovinę prasmę“ (П р у ц к о в 1962, 219). Gončiarovo kūrinuose visos gyvenamojo pasaulio erdvės yra suskirstytos į dvi priešingas grupes. Pirmojo tipo erdvėse viskas paklūsta „senojo“ patriarchalinio pasaulio dėsniams. Žmogaus ir pasaulio santykiuose vyrauja harmonija ir susiklausymas. Gyvenimas čia teka lėtai ir vangiai, viskas, kas supa žmogų, kaip ir jis pats, yra savotiškos dvasinio ir fizinio miego, letargo būsenos. Šioms erdvėms priešinamas „naujasis“, judrus ir nuolatos besikeičiantis kapitalistinis pasaulis, apgyvendintas veiklių, energingų žmonių. Šiame kontekste sodas tampa „senojo pasaulio“, nugrimzdusio į miegą ir apatiją, simboliu.

Pasaulį suvokiantis kūnas yra veikiamas, formuojamas jautimų, kuriuos nuolatos patiria per santykį ir sąlytį su jį supančia erdve ir jos objektais. Gončiarovo kūrinuose kūnas glaudžiai susiejamas su gimtinės erdve. Sėkmingam subjekto ir pasaulio susiliejimui didelės įtakos turi erdvės, kurioje išsidėsčiusios pagrindinių trilogijos veikėjų (Aleksandro Adujevo *Paprastoje istorijoje*, Iljos Oblomovo *Ob-lomove* ir Boriso Raiskio *Skardyje*) gimtosios sodybos, specifika. Visos sodybos „paskendusios“ dideliuose ir didinguose soduose, kurie suteikia žmonėms atgaivą ir ramybę, nugramzdina juos į pirmą pradžią gamtos pasaulį. „Senojo pasaulio“ dvarininkų namus supančiuose soduose nėra nieko, kas galėtų būti traktuojama kaip ko nors trūkumas ar perteklius, pažeidžiantis harmoningą gamtos visumą. Čia viskas yra, kad apglobtų subjektą, suteiktų jam saugumo ir komforto jausmą.

Paprastoje istorijoje sodyba, kur prabėgo pagrindinio veikėjo vaikystė ir dalis jaunystės, buvo apsupta „sodo, kuriame augo senos liepos, tankūs erškėtrožių, iverių ir alyvų krūmai. Tarp medžių margavo gėlės, į skirtingas puses bėgo takeliai“ (Г о н ч а р о в 2005, 171). Gyvendamas gamtos sukurtoje „užuovėjoje“, protagonisto kūnas „ištirpsta“ tylos ir ramybės pripildytoje gimtinės erdvėje, kurioje netgi „senas katinas Vaska buvo jam, atrodo, švelnesnis nei kam nors kitam namuose“ (Ibid., 172).

Skardyje sodas tampa natūralia ramaus ir harmoningo sodybos gyventojų sukurto mikropasaulio apsauga nuo visų įmanomų išorinių pavojų. „Namą iš visų pusių supo <...> sodas <...> platus, su tamsiomis alėjomis, pavėsine ir suoliukais, gerai prižiūrimas. <...> Ant mažojo namelio nuo ryto iki vakaro liedavosi karšti saulės spinduliai, medžiai buvo pasitraukę į šalį nuo jo, suteikdami jam daugiau erdvės ir oro. Tik gėlynas, lyg koks vainikas, supo jį iš sodo pusės, ir pilnavidurės rožės, miegalės bei kitos gėlės prašyte prašė atverti joms langus. Apie namą nardė kregždės <...> sode <...> netrūko liepsnelių, čirkšlių ir dagiliukų, o naktimis suokdavo lakštingalos“ (G o n č i a r o v a s 1951, 54). Gimtojoje sodyboje protagonisto dar vaikystėje patirtas ir išgyventas jausmas, kad sodas, medžiai, visa jį supanti gamta gyvena darniai su žmonėmis, juos globoja ir saugo, persmelkia jo sąmone ir perauga į poreikį ieškoti aplinkiniame pasaulyje tokios pat harmonijos ir nepa-

kartojamų, stiprių išpūdžių, kuriuos jis išgyveno stebėdamas gamtos pasaulį. Sunkiausiomis savo gyvenimo akimirkomis, būdamas toli nuo gimtųjų namų, Raiskis visuomet prisimindavo ne tik artimuosius, bet ir nuostabų gamtos kampelį: Volgą, jos pakrantes ir sodą – aplinką, kurioje jis pradėjo formotis kaip asmenybė, pamažu pažindamas pasaulį ir save patį, plėsdamas gyvenamojo pasaulio ribas. „Veltui jis atkakliai stengėsi likti karininku, – nuolat vaidenosi <...> Volga ir jo pakrantės, ūksmingas sodas...“ (Ibid., 83).

Gimtosios sodybos, skendinčios tarp sodų, laukų ir pievų, vaizdas „palaimingojė“ tyloje ir ramumoje nuolat iškyla ir Oblomovo mintyse. Ilgai išlieka atmintyje romane aprašoma scena iš pagrindinio veikėjo vaikystės, kai sulaukęs, kol popiečio miego suguls visi namiškiai, jis „<...> su nutirpusia širdimi užsikrausto į galeriją, girgždančiomis lentomis apibėga aplinkui, pasikarsto po karvelidę, nudumia į sodo gilumą, klausosi, kaip prazvimbiamas vabalas, ir toli jį paseka akimis nuskrendančių oru. Klausosi, kaip kažkas nesiliaudamas vis čirškia žolėje, ieško ir gaudo šios tylos drumstėjus. <...> Su malonumu, bijodamas net kvėptelėti, stebi ir vorą, kaip šis čiulpia pagautai musei kraują, kaip blaškosi ir zyžia jo naguose nelaimingoji auka“ (G o n č i a r o v a s 1969, 123). Juslėmis tyrinėdamas sodo erdvę, liesdamas, regėdamas, klausydamas individas atveria savo sąmonę pasauliui ir priima tai, ką jam siūlo erdvė, kurioje jis veikia, atsiveria jį supančių objektų kvietimui susijungti, reikštis juose ir per juos.

Gamtos pasaulio kvietimas susilieti glūdi kiekviename subjekte kaip pirmapradis šauksmas, todėl šio kvietimo priėmimas reikalauja mažiau pastangų nei analogiškas atsakas į negamtiškos prigimties objektų kreipimąsi. Vienas iš išskirtinių sodo erdvės ypatumų rašytojo romanuose – tai gebėjimas įtraukti asmens kūną į jutimų ratą, užtikrinant ir palaikant asmens susiliejamą „sukibimą“ su pasauliu, visavertį buvimą jame.

Sodo erdvėje, kaip niekur kitur, jutiminiai subjekto susitikimai su pasauliu tą pačią akimirką išauga į vienas kito supratimą, o vėliau lengvai pereina ir į tarpusavio sutapimą, susijungimą. *Skardyje* viena iš pagrindinių romano veikėjų Vera, kalbėdama apie dalykus, kurie labiausiai džiugina jos širdį, pirmiausia įvardija tai, kas ją nuolatos supa, su kuo užsimezga ypatingas ryšys: „<...> šitą kampelį, Volgą, skardį <...> ir sodą – tai labai mėgstu! – ištarė ji, ir jos žvilgsnis su neabejotinu pasitenkinimu glostė visą pro langus atsiveriančią vietovę“ (G o n č i a r o v a s 1951, 272). Tolesnio pokalbio metu Vera „<...> gėrėdamasi vis glostė žvilgsniu kiekvieną medį“ (Ibid.). Taip žvilgsniu pasineriant į aplinkinius daiktus, juos apglėbiant nepastebimai tarp juntančio kūno ir juntamo pasaulio užsimezga stiprus abipusis ryšys, lygiavertis dialogas, kurio metu kūnas, atsakydamas į jį supančių objektų kvietimą prisiliesti ir susijungti, ištirpsta aplinkiniame pasaulyje.

Paprastoje istorijoje protagonistas, prigimtinėje erdvėje svajojęs praplėsti pažinimo horizontą ir rasti naujų objektų, su kuriais galėtų susilieti, atnaujindamas ir sustiprindamas *priblėsusį* fenomenų patyrimą, „išškrenta“ iš jam įprastos socio-kultūrinės aplinkos, iš nuolatos jį supusio gamtos pasaulio ir atsiduria jo kūno juti-

mines ir kinestetines galias varžančiame, slegiančiame pasaulyje, kur nėra laisvos vietos ir erdvės, kur žvilgsnis bando ištrūkti iš šaltų, negyvų ir „nebylių“ miesto mūrų nelaisvės, ieškodamas ir nerasdamas nieko, su kuo galėtų susiliesti ir kreiptis į pasaulį. Pasak Arvydo Šliogerio, miesto erdvėje „<...> žmogus neranda nieko, kas nebūtų jis pats“ (Š l i o g e r i s 1989, 14). Viskas, ką veikėjui pavyksta aptikti šioje erdvėje, – tai tik „ištisi kaminai, stogai ir juodi, purvini plytinių namų šonai <...> namai, namai ir namai, akmuo ir akmuo, visur vienas ir tas pats... nėra erdvės ir išėjimo žvilgsniui; uždaryti iš visų pusių, – atrodo, ir žmogaus mintys ir jausmai uždaryti taip pat“ (Г о н ч а р о в 2005, 171).

Nesugebėjimas prisiderinti prie didmiesčio ritmo ir nesėkmingi bandymai įsivirtinti, įleisti šaknis Peterburgo erdvėje priverčia pagrindinį veikėją Aleksandrą Adujevą grįžti ten, iš kur išvyko. Į prigimtine erdvę protagonistas grįžta suvargęs, praradęs jėgas. Svarbus vaidmuo atkuriant visavertį ryšį su pasauliu tenka sodui.

Nuolatinis buvimas sode, šios erdvės savumas, jos objektų atvirumas pritraukia protagonisto žvilgsnį, priverčia jį sustoti ir dar kartą susiliesti su gerai pažįstamais daiktais. Atgyja jusliniai ir kinestetiniai prisiminimai. „Čia kiekviename žingsnyje, prieš gamtos veidą, jo siela atsiverdavo taikiems, raminantiems išpūdžiams. Srovių šneka, lapų šnabždesys, vėsa ir kartais pats gamtos tylėjimas – viskas gimdė mintį, žadino jausmą. Sode <...> jį aplankydavo vaikystės ir jaunystės prisiminimai. <...> Štai ant šito suoliuko, po medžiu, – galvojo jis, – aš sėdėdavau su Sofija ir buvau tuomet laimingas. O štai ten, tarp dviejų alyvų krūmų, gavau iš jos pirmą bučinį. Ir visa tai buvo prieš akis. Jis šypsojosi šiems prisiminimams ir ištisas valandas praleisdavo balkone, sutikdamas arba palydėdamas saulę, išklausydamas į paukščių giesmes, <...> nematomų vabzdžių zvimbimą“ (Ibid., 459).

Būdamas sode ar tiesiog žvilgsniu po jį klajodamas, prisiliesdamas prie daiktų ir susijungdamas su daiktais, kuriuose saugomas kūniškosios tapatybės patvirtinimas, protagonisto kūnas įsilieja į pasaulį, patirdamas ir priimdamas viską, ką tik pastarasis jam gali suteikti. Jis vėl liečia ir yra liečiamas, regi ir yra regimas. Taip sodo erdvėje tarp suvokiančio subjekto ir suvokiamo objekto, tarp juntančio kūno ir juntamo pasaulio iš naujo užsimezga stiprus ryšys, užtikrinantis vyksmą, įtraukiantis subjektą į abipusį ir produktyvų dialogą su pasauliu.

Susiliesdamas su pasauliu, užmezgdamas dialogą su jį supančiais fenomenais, asmens kūnas neišvengiamai susiduria su visas gyvenamojo pasaulio erdves persmelkiančiu, jų struktūrą kuriančiu ritmu. Nėra nė vieno kūno atliekamo veiksmo, kuris galėtų išvengti pasaulio ritmo, netaptų jo dalimi. A. Lingis teigia: „mes <...> gyvename simbiozėje su ryžiu, kviečių ar kukurūzų laukais, su uogakrūmiais ir daržovių sklypais <...> judame ir jaučiame būdami simbiozėje su kitais žinduoliais, paukščiais, ropliais ir žuvimis“ (L i n g i s 2002, 31).

Įvairios erdvės sukuria ir generuoja savitus ritmus, kurie persmelkia kiekvieną šiose erdvėse esantį ar į jų veikimo zoną tik laikinai patenkantį objektą. Sodas savo harmonija ir grožiu, vidine tvarka ir ramybe, kaip ir likusios *Senojo pasaulio* erdvės, nuramina ir užliūliuoja kūną, įtraukia jį į lėtą ir vangų gyvenimo ritmą, kuris

priverčia pereiti iš aktyvaus aplinkinio pasaulio suvokimo ir patyrimo į būseną, artimą letargo miegui. Žmogus iš aktyvaus, aplink jį vykstančio gyvenimo dalyvio pamažu pavirsta pasyviu stebėtoju, nugrimzdusiu į apatiją ir snaudulį.

Gyvenamojo pasaulio kūnui daromas poveikis visuomet palieka jame savo ženklų ir įrašų. Kaip yra pastebėjęs Artūras Tereškinas, kūnas – tai „ne tik vieta, kurioje patiriame ir gyvename, bet ir mūsų patirčių bei istorijų kūrinys“ (T e r e š k i n a s 2001, 10). Bėgant laikui, kūnas tampa atspindžiu visų procesų, vykstančių erdvėje, kuri tiesiogiai jį veikia ir formuoja.

Senajo pasaulio erdvėje vyraujantys visuotinio sąstingio dėsniai palieka savo išpaudą kūne ir reiškiasi jame pirmiausia kaip tingulys, apatija, nenuoseklumas, koncentracijos stoka. *Paprastoje istorijoje*, nepaisant protagonisto siekio ištrūkti iš gimtinės erdvės, jau akivaizdžios jo buvimo šioje vietoje pasekmės. Baltaplaukio, dailiai nuaugusio, skaištaus veido, sveiko jaunuolio kūnas harmoningai įsilieja į aplinkui tvyrančią idiliją. Adujevo kūne, kaip ir jį supančioje prigimtinėje erdvėje, nėra nieko, kas galėtų būti traktuojama kaip ko nors trūkumas ar perteklius, trikdantis harmoningą visumą. Prieš mus – sveikas, išpuoselėtas kūnas, besireiškiantis tokioje pat „sveikoje“ ir natūralioje aplinkoje. Aleksandro žvilgsnis „romus“, judesiai lėti.

Oblomove pažintis su lėtu, nepaslankiu ir nerangiu, vangiai į aplinką reaguojančiu pagrindinio veikėjo Iljos Iljičiaus Oblomovo kūnu tampa pirmu ir ryškiausiu išpūdžiu, ištraukiančiu skaitytoją, sutelkiančiu jo dėmesį į pasakojimą. „Tai buvo trisdešimt dvejų ar trejų metų vyras, vidutinio ūgio, malonios išvaizdos, tamsiai pilkų akių, bet iš jo veido negalėjai numanyti jokios aiškesnės idėjos, jokio susikaupimo. <...> Tarpais jo žvilgsnis apniukdavo, tarsi iš pervargimo ar nuobodžio; bet nei nuovargis, nei nuobodis nepajėgė nė akimirką nuvyti nuo jo veido romybės, tos akivaizdžios ir svarbiausios ne tik veido, bet ir visos sielos išraiškos, kuri itin atvirai ir aiškiai švietė iš jo akių, iš šypsenos, iš kiekvieno galvos ir rankos judesio“ (G o n č i a r o v a s 1969, 4).

Skardyje į pagrindinio veikėjo kūną gimtinės erdvėje išbrovęs lėtumas ir svajingumas lydi jį visą gyvenimą, neleisdamas sutelkti dvasinių ir fizinių galių, užmegzti ilgalaikio dialogo su jį supančiais fenomenais. „<...> gyvenimas žadino ir atitraukdavo jį nuo kūrybinių svajonių ir viliojo <...> imtis gyvų pomėgių ir realių sielvarčių, kurių tarpe pats žiauriausias buvo nuobodulys. Jis blaškėsi nuo vieno pojūčio prie kito, gaudydavo reiškinius, saugodavo ir, beveik įtempęs valią, užlaikydavo išpūdžius, reikalaujamas peno ne vien tik vaizduotei, bet vis kažko ieškodamas, trokšdamas, mėgindamas ką nors pasirinkti“ (G o n č i a r o v a s 1951, 110).

Rašytojo romanuose nuolatos pabrėžiamas pagrindinių veikėjų prisirišimas prie gimtinės erdvės ir saugaus gamtos prieglobsčio ir instinktyvus nenoras jų palikti – nenorėjimas palikti vietos, kurioje prasidėjo kūno, kaip sociokultūrinio darinio, formavimasis. Ilgi metai, praleisti „jaukioje“, bet apibrėžtoje gimtinės erdvėje, iš žmogaus patyrimo horizonto „ištrina“ pasaulį, egzistuojantį už jam gerai žinomo sociokultūrinio lauko ribų. Sodas tampa simboliškai riba tarp „senajo pasaulio“ ir

to, kas slypi už šios „prisijaukintos“, ramų ir lėtą gyvenimo ritmą palaikančios gamtos. *Skardyje* senosios kartos dvarininkei Tatjanai Markovnai visas pasaulis apsiribojo namų erdve. „<...> ji neįtūtė potraukio gilintis į gyvenimą, esantį už šitų sienų, sodų, daržų, „dvaro“ ir pagaliau už šito miesto. Čia buvo viso pasaulio riba. <...> Jos akiratis baigiasi – iš vienos pusės laukais, iš kitos – Volga ir jos kalnais, iš trečios – miestu, o iš ketvirtosios – keliu į pasaulį, kuris jai visai nerūpi“ (Ibid., 205–206).

Pasaulis, atsiveriantis už gimtojo sodžiaus ir jį supančio sodo, prasideda nuo miško, slepiančio nežinomą ir bauginančią erdvę. *Paprastose istorijose* erdvė, ribojama tamsaus miško ir esanti už gimtinių erdvės ribų, pagrindinio veikėjo motinos Anos Pavlovnos suvokiama kaip priešiška ir svetima, priešinga jos pačios prigimtinai namų erdvei, kurioje jai pažįstamas kiekvienas kampelis, mažiausia smulkmena. Jos vaizduotėje tai ne tik „svetimas kraštas“, bet ir „akivaras“, keliantis pavojų žmogui, galintis jį fiziškai pražudyti, sunaikinti.

Persikėlimas į erdvę, esančią už miško, *Senajo pasaulio* gyventojams pirmiausia reiškia staigų ir nemalonų įprastos gyvenamosios aplinkos pakeitimą ir varginantį prisitaikymą prie naujojo pasaulio, savojo kūno sinchronizavimą ir susijungimą su nauju ritmu, erdve ir jos objektais. Tačiau kiekvienas kūnas yra užprogramuotas keistis, pokyčiai yra būtini norint sėkmingai funkcionuoti skirtingais egzistencijos momentais ir susiliesti su gyvenamuoju pasauliu, išgyventi prisitaikant ir keičiantis skirtingose situacijose. Lingis teigia, kad „<...> trumparegiška manyti, kad forma – individuacijos principas, arba substancija, užėmusi tam tikrą vietą, iš kurios išstumia kitas substancijas, tampa individu <...> Klimatas, vėjas, metų laikas turi prigimtį ir individualybę, niekuo nesiskiriančią nuo kūnų, kurie juose gyvena, prisitaiko prie jų“ (L i n g i s 2002, 31–32). Kūno transformacija vyksta ne tik bandant „suderinti“ savo kūną su pasaulio kūnu, bet ir veikiant socialiniams ir kultūriniais laukams, reaguojant į jų pokyčius ir svyravimus, įvertinant konkrečios erdvės suteikiamas galimybes užmegzti produktyvų dialogą tarp asmens ir pasaulio.

Lingis teigia: „Komunikacija vyksta, kai žemės, vandenynų ir dangaus vibracija surenkama, kondensuojama bei išskleidžiama tavo kūno ertmėse, o tada paleidžiama, ir jos aidą išgirsti sugrįžtant su vėju ir jūra“ (L i n g i s 1997, 91). Nepaisant prigimtinių erdvės savumo, jos objektų atvirumo, Gončiarovo romanuose asmens santykius su pasauliu dažnai ištinka krizė. Kūnas, kalbinamas jį supančių fenomenų, pradeda atsakinėti vangiai ir neaiškiai, nebereiškia noro įsigilinti į tai, kas atsiveria jo jausmams ir sąmonei. Namų erdvėje dialogas tarp asmens ir pasaulio vyksta vietoje, kurioje kūną supa gerai pažįstami fenomenai, susitikimai su kuriais, bėgant laikui, tampa įprasti, „formalūs“ ir nuobodūs, nebegalintys sudominti, užtikrinti „sukibimo“ su pasauliu. Netgi buvimas sodo erdvėje nebegali suteikti nieko vertinga, kas galėtų praturtinti ir praplėsti žmogaus egzistenciją.

Buvimas prigimtinėje erdvėje ir sąlytis su ja užpildančiais objektais nebegali užtikrinti vyksmo. Protagonistas išnaudoja visas, kaip jam pačiam atrodo, šios erdvės galimybes, todėl tiek namų pasaulis, tiek pats sodas jam darosi ankštas ir ribotas.

Teigiamas subjekto santykis su erdve pasikeičia į neigiamą, išreikštą norėjimu kuo greičiau palikti vietą, kurioje dėl nutrūkusio *abipusio* ryšio su pasauliu neįmanomas gyvybingas buvimas.

Kaip alternatyva sodo ir namų erdvei atrandama miško erdvė ir pilnas judesio, veiklos pasaulis, esantis anapus. Miško erdvėje tampa galimas kokybiškai naujas gyvenamojo pasaulio fenomenų egzistavimas, kartu – juos patiriančio kūno pokyčiai. Kaip teigia Algis Mickūnas, „<...> pasaulio horizontas kaip fonas niekada neišsemiamas, tačiau tuo pat metu jis ribojamas iš kūno fono kylančio veiksmo figūrų bei to, kaip toks veiksmas sudaro situatyvumą, susipindamas su iš pasaulio fono iškylančiomis figūromis“ (M i c k ū n a s 2010, 36). Taigi pasaulis atviras kūnui tiek, kiek kūnas atviras pasauliui. Kiekvienas naujas gyvenamojo pasaulio įsisavinimas *a priori* numato kūno persitvarkymus, leidžiančius įgyvendinti šį planą.

Oblomove lėtas, nepaslankus, vangiai į aplinką reaguojantis pagrindinio veikėjo kūnas galutinai atgyja tik išsiveržęs iš ankšto ir apdulkėjusio kambario į erdvų vasarnamį, apsuptą miškų, kuriuose laukdamas savo mylimosios „<...> tris dienas bastėsi vienui vienas po raistus, po kemsynus, po mišką“ (G o n č i a r o v a s 1969, 227). Jų pasimatymai taip pat neapseidavo be ilgų pasivaikščiojimų „<...> miške, didžiulių eglių ūksmėje“ (Ibid., 208).

Kartu su sugrįžusiu gebėjimu aktyviai veikti erdvėje į nusilpusį, atpratusį nuo aktyvios fizinės veiklos Oblomovo kūną sugrįžta ir gyvybinės jėgos. Protagonistas, atkurdamas ir pakeldamas į naują lygį savo bendravimą su aplinkiniu pasauliu, „suintensyvina“ ir savojo kūno veiklą: „<...> blausus, mieguistas veidas beregint pasikeitė, akys atsivėrė, skruostai paraudo, mintys sukruoto; akyse blykstelėjo troškimas ir valia.“

Erdvė, kurioje veikia kūnas, sudaro sąlygas būti pasaulyje, drauge suteikia galimybę atsiskleisti, formuotiis jutiminėms galioms, kuriomis suvokiama ir patiriama visa, kas yra aplinkui. Kaip yra pastebėjęs Tereškinas, „kūnas dažnai yra tai, ką jis gali padaryti; jį apibrėžia jo veiksmai erdvėje. Tapatybės yra sukuriamos, išreiškiamos ir patvirtinamos erdvėje ir erdvės“ (T e r e š k i n a s 2001, 15). Ilgas buvimas miško erdvėje pakeičia Oblomovą. Atsiranda poreikis ieškoti santykio su daiktais, leidžiančiais patirti erdvės atvirumo, nevaržomumo pojūtį ir, atvirkščiai, vengti visko, kas galėtų priminti uždarą ir ribotą pasaulį, kuriame jis kažkada gyveno.

Atgaivinti prisiminimus apie gamtoje ir miško erdvėje patirtus įspūdžius, išgyventą glaudų sąlytį su aplinkiniu pasauliu gali tiek miesto parke netikėtai surasta miško gėlė, tiek jos kvapas. „– O štai pakalnutės! Lukterkit, aš paskinsiu, – prabilo jis, lenkdamasis prie gėlės. – Šitos gardžiausiai kvepia: laukais, miškais, gamtos jose daugiau. O tos alyvos, jos palei namus auga, jų šakos linksta į langus, kvapas per aitrus. Štai ir rasa nuo pakalnučių dar nenudžiūvusi“ (G o n č i a r o v a s 1969, 230). Taip miško erdvėje atsinaujinęs subjekto ir pasaulio dialogas neišblėsta ir palikus šią erdvę. Atgimęs ir persitvarkęs protagonisto kūnas gyvena pagal naujas taisykles ir paklūsta naujam, daug intensyvesniam ir gyvybingesniam miško erdvė-

je perimtam ritmui, drąsiai atsiverdamas jį supančių objektų kvietimui susijungti, reikštis juose ir per juos. Suintensyvėja kūno sąlytis su gyvenamuoju pasauliu, sustiprėja jo jutiminės „galios“.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Gončiarovo romanuose sodo erdvė įtraukia subjektą į jutimų ratą, kiekvieną akimirką sudarydama sąlygas liesti, regėti, uosti. Šioje erdvėje daug stipriau nei kur nors kitur palaikomas ir užtikrinamas asmens susilieėjimas, „sukibimas“ su pasauliu. Asmens dialoge su pasauliu toks pat svarbus vaidmuo tenka ir miško erdvei. Kūno veikla miško erdvėje leidžia subjektui praplėsti suvokiamos ir patiriamos erdvės ribas bei atnaujinti fenomenų lauką, o tai užtikrina nuolatinį vyksmą tarp subjekto ir pasaulio, garantuoja jų tarpusavio susijungimą, nuolatinį buvimą ir veikimą kartu. Persikėlimas į miško erdvę žymi asmenybės tapsmą ir tampa nauju žingsniu įgyvendinant individo egzistencinį projektą.

Literatūra

- D a u j o t y t ė 2007 – Viktorija Daujotytė, *Aplėbiantis mąstymas*, Kaunas: Šviesa.
- G o n č i a r o v a s 1969 – Ivanas Gončiarovas, *Oblomovas*, Vilnius: Vaga.
- G o n č i a r o v a s 1951 – Ivanas Gončiarovas, *Skardis*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- H u s s e r l 2005 – Edmund Husserl, *Karteziškosios meditacijos*, Vilnius: Aidai.
- L i n g i s 1997 – Alphonso Lingis, *Nieko bendro neturinčiųjų bendrija*, Vilnius: Baltos lankos.
- L i n g i s 2002 – Alphonso Lingis, *Pavojingos emocijos*, Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- M i c k ū n a s 2010 – Algis Mickūnas, „Reikšmės atsiradimas“, *Baltos lankos*, 31 / 32.
- Š l i o g e r i s 1989 – Arvydas Šliogeris, „Būties problema ir pasaulinio miesto ontologinė situacija“, *Miestas ir žmogus*, Klaipėda.
- T e r e š k i n a s 2001 – Artūras Tereškinas, *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Baltos lankos.
- Г о н ч а р о в 2005 – Иван Гончаров, *Обыкновенная история*, Москва: Эксмо.
- П р у ц к о в 1962 – Никита Пруцков, *Мастерство Гончарова-романиста*, Ленинград: Издательство академии наук.

Ramūnas Šilis

Kūnas sodo ir miško erdvėje Ivano Gončiarovo romanuose

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: kūnas, erdvė, tapsmas, sodas, miškas.

Vieno žymiausio XIX a. realistinės prozos kūrėjo – Ivano Gončiarovo (1812–1891) kūrybai būdingas nuolatinis atsigręžimas į kūną, jo potyrius gyvenamajame pasaulyje. Kūnas rašytojo romanuose pasirodo kaip neatsiejama pasaulio, kuris suvokiamas ir patiriamas kūnu, kūniškai, dalis. Mūsų patiriamame ir suvokiamame pasaulyje kūnas būna ir pasireiškia pirmiausia kaip erdvinis kūnas. Erdvėje skleidžiasi ir formuojasi jutiminės pasaulį suvokiančio ir patiriančio kūno galimybės, atsiskleidžia egzistencinė subjekto patirtis. Geriausiai, autentiškiausiai kūnas atsiskleidžia gerai pažįstamoje, jam *artimoje* prigimtinėje erdvėje.

Gončiarovo romanuose daug dėmesio skiriama namų erdvei, kurioje išskirtinis vaidmuo tenka sodui. Šioje erdvėje nėra nieko, kas galėtų būti traktuojama kaip ko nors trūkumas ar perteklius, pažeidžiantis harmoningą gamtos visumą. Čia viskas vyksta tam, kad apglėbtų subjektą, suteiktų jam saugumo ir komforto jausmą. Sodo erdvėje tarp juntančiojo ir juntamojo, suvokiančiojo ir suvokiamojo užsimezga ryšys, užtikrinantis vyksmą, įtraukiantis subjektą į abipusį ir produktyvų dialogą su pasauliu, leidžiantis individui susikurti savo socialinę ir kūnišką tapatybę.

Nepaisant prigimtinės erdvės savumo, jos objektų ir gamtos pasaulio atvirumo žmogui, rašytojo kūriniuose asmens santykius su pasauliu dažnai ištinka krizė. Miško erdvė atrandama kaip alternatyva sodo ir namų erdvei, kai kūno buvimas prigimtinėje erdvėje ir sąlytis su ją užpildančiais objektais nebegali užtikrinti visavertės egzistencijos. Įžengimas į miško erdvę visuomet ženklina naują etapą kūno kaip sociokultūrinio darinio formavimosi istorijoje. Persikėlimas į naują percepcinį lauką atveria kūną naujoms patirtims, naujiems „įrašams“ asmens tapatybės konstravimo procese.

Ramūnas Šilis

The Body in Garden and Forest Spaces in the Novels by Ivan Goncharov

S u m m a r y

Keywords: *body, space, becoming, garden, forest.*

The fiction of one of the most famous creators of realistic prose in the 19th century Ivan Goncharov (1812–1891) is characterised by the constant return to the body, its experiences in the living world. In the writer's novels, the body occurs as an inseparable part of the world which is being perceived and experienced by that body. In the world experienced and

perceived by us, the body exists and manifests itself as a spatial body. Sensual possibilities of the body that takes part in perception and experiencing of the world, are being disclosed and formed in space, the existential experience of the subjects is being revealed.

In Goncharov's novels, exceptional attention is paid to the space of home where a garden is given a specific role. In this space, there is nothing that could be treated as the lack or excess of something that violates the harmonious unit of nature. Here, everything serves for embracing the subject, giving one the feeling of security and comfort. In the garden space, the link between the feeling and the felt, the perceiving and the perceived is to be started; it ensures the proceeding, involves the subject into the reciprocal and productive dialogue with the world allowing the individual to create one's social and bodily identity.

Despite closeness of natural space, as well as openness of the natural world to man, personal relations of a man usually face crisis. The space of a forest is found and mastered as an alternative to the space of garden and home, when the presence of the body in a natural space and its contact with objects filling it in cannot ensure the full-fledged existence anymore. Entering the space of the forest always marks a new stage in the history of self-formation of the body as a socio-cultural construct. Transition into a new perceptual field opens the body for new experiences, new "inscriptions" in the process of construction of personal identity.

R a m ū n a s Š I L I S

Literatūros istorijos ir teorijos katedra

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38

LT-76352 Šiauliai

[ratutoster@gmail.com]